

A páratlan páros

Szondi György köszöntése a 2024-es Utassy József-díj átadásakor

Sok-sok alkalmi megszólalás után két hatalmas kötetben az Utassy-életmű. Mindkettő alatt, ahogy mondani szokás, beszakad az asztal. Az egyik a fényképválogatással illusztrált, versfordításokat is tartalmazó összegyűjtött műveké, a másik a jegyzetekkel, dokumentumokkal, megemlékezésekkel és összefoglalásokkal bővített kritikai kiadásé. Két részleges átfedésben levő, egymást kiegészítő kötet. A könyveket 2016-ban és 2017-ben jelentette meg a Napkút Kiadó. Az alapító égisze alatti kiadások talán utolsó megnyilvánulásaként, no, jó, az utolsók egyikeként. Roppant elszánással, kivételesen nagy munkabírással kellett és kell rendelkeznie egy ilyen méretű könyv kiadásának! Könyvének. S el ne feledjük, befogadókészséggel, mert befogadás nélkül kiadás sem lehetséges. Mióta ismerem, ilyennek ismerem Szondi Györgyöt: a Blaise Cendrars-i „adj-vegy!” megszállottjának. *Vagyunk, hogy legyenek* – ez jelmondata.

Utassy Józsefhez, Dzsóhoz való viszonyomra Rilke versét találom, a benne elmondottakat egyes szám első személyre fordítva: „Nem ismerhettem hallatlan fejét, / melyben szeme almái értek. Ám a / csonka test mégis izzik, mint a lámpa, / melybe mintegy visszacsavarva ég / nézése.” Fiatalkori arcát persze ma is látom. Néhány közös szereplés emléke. Közös emlék még, igen, Török Endre tanár úr, az alkotókör elnöke. Engem is ő segített. (Engem is segített ő.) Aztán évtizedek homálya, csöndje, már csak a távolról szállongó hírek, ki-ki a maga rögös útján. Ezt a fejét már nem ismerem. Életközélből nem. De a versek, a versei világítottak, ide világították személyiségét és sorsának alakulását. Egészen a rédcisi temetőig.

A temetés előtti napokban írtam az alábbiakat Győri Lászlónak: „Milyen különös, hogy engem mostanában éppen az ő személyiségének titka foglalkoztat leginkább (amely voltaképpen költészeté is): közvetlensége, természetessége. E jóformán érzékelhetetlen tulajdonság, amely olyan magától értetődőnek tűnik valamely növény vagy állat láttán, de amely annyira kivételes az ember esetében. Legföljebb törekedhetünk rá. Dzsó számára azonban a spontaneitás adottság

SUHAI PÁL (1945) költő, esszéíró, műfordító. Utóbbi kötete: *A Mária-kör. Rainer Maria Rilke versei és Suhai Pál versfordításai* (2023).

volt – a szavakban-gesztusokban való jelenlét. Ha nem ismertem volna, s nem ízig-vérig az lett volna, aki-ami, ilyennek képzelhetném a költőt. Füst Milán karaktere talán távol állt tőle, de esztétikájának címszavait hibátlanul illeszthetem akármelyik Utassy-versre: látomás és indulat, e kettő jellemzi leginkább költészetét. S hozzátehetném még: a kompozíció, a konstrukció igénye (amely, sokak föltevésével ellentétben, csak látszólag mond ellent az előbbieknak)."

A betegségére utalva önéletrírásában olvasom a következőket: „Bolgár nyelvet akartam tanulni, de csak Szófia utcáin szédelegtem félőrülten.” Ha összegyűjtött műveinek 2016-ban megjelent vastag kötetét forgatom, ebben a szövegkorpuszok mellett szép számmal fényképeket is találok. Ezekről részben Dzsó és (a nekem még újdonságként fiatal) Szondi György kettős portréja néz felém. Az első ilyen Dimo Dimovszki házában kertjében, a hetvenes évek végéről mutatja a páratlan párost. Kávészatnak, cigarettáznak. A másodikon kart karba öltve egyenesen a kamerába néznek, fiatalon, nevetve. (Félőrült sehol.) Ivan Canevék otthona, nyolcvanas évek eleje. Ugyaninnen és ugyanekkor egy hármaskép, immár a vendéglátó Canevvel. Még két-három felvétel a bulgáriai jelenlétről. Egy 1985-ből Ivan Canevvel és a Kilenec másik emblemikus alakjával, Rózsa Endrével. Aztán Dzsó egyedül a várnai kikötő mólóján. Haszkovói csoportkép: a magyarok közül új arc Kiss Benedeké. Őt nem kell bemutatnom. Bulgáriai kép még Utassy József bolgár nyelvű kötetének 2000. október 9-ei bemutatójáról. Ez a felvétel a Szófiai Magyar Kulturális Intézetben készült, Szondi Györgyöt, a házigazdát éppen tőszel közben mutatja.

Ha e képeket a kötet másik fejezetével, az Utassy-versfordításokéval vetem össze, ebben is népes társaságra lelek: pár orosz mellett huszonegy bolgár költő. E képek és számok Szondi György érdemeire is rámutatnak. A hetvenes évek végén a Szófiai Ohridi Szent Kelemen egyetem magyar lektora, a nyolcvanas években az új magyar szak vendégtanára, az MTA szófiai aspiránsa, később pedig, 1999 és 2004 között a Szófiai Magyar Kulturális Intézet igazgatója – valamennyi szerepében ő pártfogolta az akkor még többé-kevésbé fiatal magyar költők bulgáriai tartózkodását és tevékenységét. Ha Utassy pohárköszöntőül a Sorsnak (*Pohárköszöntő*) egyetlen mondatot kívánt ragyogni: „embernek magyart, magyarnak emberit!”, Szondi György ezt „magyarnak bolgáru, bolgárnak magyarul” tette. Mintegy hússzezer verssor és tízezer oldal lefordításával. Maga mondja. És még ezt is. Dzsóról: „Jött – tanulni a nyelvet. Voltaképpen iskolában. Járt Szófiában, Bulgáriában. Rózsa Endrével, Kiss Bencével – legkitartóbban s legtöbbször ő. Nagy László fordítói nyomában. *Vasárnapi földrengés* – 2000-ben e címmel jelentette meg öt bolgár költő verseit tartalmazó műfordítási gyűjteményét. A könyv címét Ivan Canev egyik emblemikus költeménye adta. Utassytól két kötet látott bolgár napvilágot, az egyik – 33 vers – Canev tolmácsolásában.”

A bolgártól elválaszthatatlan magyarországi életút a továbbiakban Szondi Györgynek, a mecénásnak, a műfordítónak és költőnek (a bolgáru is költőnek!) a szerkesztői-kiadói munkát hozta: mintegy másfél évtizedig a Napkút Kiadó,

húsz éven át a *Napút* folyóirat élén, újabban, 2016-tól a Napút Online és a Cédrus Művészeti Alapítvány főszerkesztőjeként. Szerkesztői-kiadói ars poeticáját az online kiadás Levélfa-rovatának alapítói szövege őrzi: „A gyakorlatban töreksem – fiammal együtt – megvalósítani a lehető. Békíteni össze, tetőt eszkábálni sokak fölé, lehetőleg tartóssat, a hosszú úton enyhet adó kutakra is figyelmeztünk. Napút, Napkút. A mondottad paradigmákat, Pali, gyűjtögetjük, egymásra stócoljuk, körbedúdoljuk. Állítunk helyettük magunk szabtat. Nincsen kerülete, nincsen térfogata. Neve sincs. Szeretni szeretnénk – sokakat, sokaknak, alkotni törekszünk – nem nagy szóval, s nemcsak műveket, hanem... had bicegjenek vagy robbanjanak célba. Emberek az alkotói, részesei a szekér- s a sánctáboroknak. Lehessenek nálunk – tábortalanul sokakkal megértőek. Jó érzés hallani: napútasok. Hosszú a szóban az ú (csak nálunk), velük vidám s telített az elkezdett végéhez érkezés.”

S hogy Utassy József a „célba robbantak” mintaképe legyen, erről is Szondi György gondoskodott. 2010-ben ő lehetett, ő volt a kiadója az utolsó versválogatásnak, a költő aggályos gondú visszatekintésének: az *Ezüst rablánc*nak. „Ama kora tavaszi hétvégén egyfajta hajdani cimboraként, de kiadófnői mivoltban töltöttem feleségével s Péntek Imrével órák rövid hosszát. Rédicssen. Megörökítettem, ahogy hónapok készülődése után átadja *Ezüst rablánc* címet kapott utolsó versgyűjteményét Napkút kiadómnak. Megindító volt: Zsóka féltő óvása közben babrált percekig a dossziészalaggal, amíg előtte a gondosan glédába sorakoztatott fejezetkupacokat újra végignézte, egymás fölé simogatta: a fedőlapok közé. Búcsúzott tőlük. Maga rendezte össze verseit – több mint fél évig. Miután elhoztam, utána még egyszer.”

Zsóka. Utassyné Horváth Erzsébet, gondoskodása egykor a férjre, a költőre, mostanra pedig, példaadóan (!), már az életműre és Utassy József emlékezetének ápolására is kiterjed. Vilcsek Béla szerkesztői, sajtó alá rendezői munkája mellett ő válogatta az összegyűjtött művek már szóba hozott 2016-os kötetét („*A kikelet fia*”), ugyancsak a 2017-es kritikai kiadást (*Utassy József költészete*). És ő az, aki mind a mai napig fenntartja, élte az Utassy József-díjat. Kérésére 2024-ben a kuratórium munkásságáért, különösen az életmű e két hatalmas kötetben való megjelentetéséért Szondi Györgynek adományozza az Utassy József-díjat.

Szondi György, Barátunk! Tartson meg körünkben, miként bennünket is az általad rajzoltban, az általad rajzolandó „mindigderűsben”, Szerb Antal szavait idézem, az életnél is nagyobb „fő-fő úr”, igen, a szeretet. Gratulálok a magam és a díj adományozói nevében!